

УДК 94(=411.16+411.21+411.171.1)

DOI <https://doi.org/10.32782/2786-9385/2023-1-6>

СУЕЦЬКА КРИЗА 1956 Р. ЯК ЧИННИК НАЦІОНАЛЬНОГО ПРОТИСТОЯННЯ В ЄГИПЕТСЬКО-ІЗРАЇЛЬСЬКОМУ КОНФЛІКТІ

Парамонов Денис Юсупович,

здобувач

Волинського національного університету імені Лесі Українки

ORCID ID: 0000-0003-1812-9171

У статті визначено внутрішні та зовнішні чинники, які вплинули на виникнення Суецької кризи. Проаналізовано зусилля, спрямовані на врегулювання конфлікту і пошук можливостей розв'язання проблеми, дипломатичну діяльність Ради Безпеки ООН, США, СРСР із реалізації цієї мети в період, що досліджується. Висвітлено позицію Єгипту, Ізраїлю, Франції та Великобританії щодо проблеми єгипетської державності. Особлива увага приділяється аналізу єгипетсько-ізраїльського протистояння.

Здійснено комплексний аналіз ролі Єгипту в близькосхідному конфлікті, обґрунтовано причини, еволюцію поглядів єгипетського уряду щодо вирішення арабо-ізраїльського протистояння, описано переговорний процес між конфліктуючими сторонами. На основі широкого кола джерел досліджено історичні аспекти розпаду колоніальної системи на Близькому Сході, продемонстровано механізм виникнення, розвитку та загострення конфлікту в регіоні.

Розглянуто і проаналізовано основні офіційні доповіді Генеральної Асамблеї, резолюції Ради Безпеки ООН, доповіді Генерального секретаріату ООН. Аналіз документів Конгресу США та ізраїльських державних органів дав можливість визначити курс і тенденції формування політичних напрямів урядів партій.

У статті викладено основні результати, проаналізовано угоди, підписані конфліктуючими сторонами. Укладення цих домовленостей засвідчило принципову можливість пошуку взаємоприйнятних рішень мирного врегулювання арабо-ізраїльського конфлікту та закріплення ролі Єгипту як одного з лідерів переговорного процесу.

Ключові слова: Єгипет, Суецький канал, Франція, Великобританія, Ізраїль, війна, арабський світ, євреї.

Paramonov Denys. Suez crisis of 1956 as a factor of national confrontation in the Egyptian-Israeli conflict

The article identifies internal and external factors that influenced the creation of the Suez crisis. The efforts aimed at resolving the conflict and searching for opportunities to solve the problem, diplomatic activities of the UN Security Council, the USA, the USSR to realize this goal during the period under study are analyzed. The position of Egypt, Israel, France and Great Britain on the problem of Egyptian statehood is highlighted. Particular attention is paid to the analysis of the Egyptian-Israeli confrontation.

A comprehensive analysis of Egypt's role in the Middle East conflict is made, the reasons, evolution of views of the Egyptian government on the way to resolving the Arab-Israeli confrontation are substantiated, the negotiation process between the conflicting parties is described. On the basis of a wide range of sources, the historical aspects of the collapse of the colonial system in the Middle East are investigated, the mechanism of emergence, development and aggravation of the conflict in the region is demonstrated.

The main official reports of the General Assembly, resolutions of the UN Security Council, reports of the UN General Secretariat were considered and analyzed. Analysis of documents of the US Congress, Israeli state bodies, which made it possible to determine the directions and trends in the formation of political directions of party governments.

The main results are stated, the agreements signed by the conflicting parties are analyzed. The conclusion of these agreements showed the fundamental possibility of finding mutually acceptable solutions to the peaceful settlement of the Arab-Israeli conflict and consolidating the role of Egypt as one of the leaders of the negotiation process.

Key words: Egypt, Suez Canal, France, UK, Israel, war, Arab world, Jews.

Проблеми Близького Сходу посідають особливе місце у системі національної безпеки багатьох країн. Дедалі більш актуальним стає питання вивчення досвіду врегулювання міжнаціональних суперечок, особливо тривалих. До таких конфліктів належать проблеми, пов'язані з життєдіяльністю арабського світу та Ізраїлю.

Щоб зрозуміти перебіг Суецької кризи, слід нагадати, що у 1875 р., не порадившись з парламентом, англійський прем'єр-міністр Бенджамін Дізраелі, лорд Біконсфілд, викупив частину акцій Суецької компанії. Така оборудка полегшувала доступ британських військ до Єгипту, адже Суецький канал – найкоротший шлях із Північної Атлантики і Середземного моря до Індійського океану. Створена Суецька компанія, представлена французьким, англійським і американським капіталом, стає великим міжнародним підприємством, адміністративна рада якого розташовується у Парижі. Внаслідок розподілу акцій вирішальне слово залишається за англійськими дипломатами. Після Другої світової війни через канал проходило близько 1/6 світового морського судноплавства, близько 1/4 зовнішньоторговельного обороту Англії, 8 % французького і значна частина транспортування нафти США. З часом Суецька компанія починає називатися «державою в державі», оскільки вона була створена не на підставі єгипетських законів, хоча формально була єгипетським підприємством і була зобов'язана дотримуватися єгипетського законодавства. Суецька компанія починає де-факто диктувати свої норми та закони Єгипту.

Суецький канал стає предметом уваги урядів Англії та Франції, які мали свої інтереси у цій зоні і не мали на меті втратити свої позиції. Додатковим поштовхом до перемовин із Ізраїлем стало загострення ймовірності арабської агресії проти нього. Тому впродовж літа 1955 р. – осені 1956 р. відбулися переговори зацікавлених у можливій війні проти Єгипту сторін.

Такі зустрічі відбулись: у липні 1955 р. у Болонському лісі між головою уряду

Франції Г. Молле та ізраїльським міністром оборони Ш. Пересом, у вересні того ж року в Тель-Авіві між Ш. Пересом та міністром оборони Франції А. Томасом. Важлива зустріч була проведена 30 вересня 1955 р. у Парижі, куди прилетіли Ш. Перес та міністр закордонних справ Г. Меєр. Ця зустріч проходила дуже напружено, адже ситуація на Близькому Сході вимагала негайних дій. Г. Молле та міністр закордонних справ К. Піно в загальних рисах окреслили свої військові плани. Однак постало питання щодо участі Великобританії. Річ у тому, що ізраїльські військові провели низку операцій, спрямованих на зачистку від палестинських бойовиків території Йорданії, яка вважалася союзницею Британії на Близькому Сході. У разі війни британці могли стати на бік арабських держав, а це не влаштовувало ні Францію, ні Ізраїль.

Тому в жовтні відбулися зустрічі Е. Ідена та Г. Молле у Парижі, на якій британський прем'єр-міністр заявив: «У випадку втручання Ізраїлю (у війну – Д. П.), на нашу думку, було б краще, якщо це буде проти Єгипту». Д. Бен-Гуріон, зрозумівши натяки Е. Ідена, у своїй промові 17 жовтня відкинув можливість «загрозу нападів федаїнів із йорданської сторони», додавши, що «найбільша небезпека перед Ізраїлем – це напад єгипетського диктатора» [1].

У липні 1956 р. британський уряд остаточно відмовився спонсорувати будівництво Асуанської греблі на р. Ніл, яку розпочав Г. А. Насер у результаті масштабних економічних реформ в Єгипті, і це клало край реформам. Зважаючи на важливість будівництва для економічного розвитку Єгипту, президент Насер приймає рішення про націоналізацію Суецької компанії, яка мала право експлуатувати Суецький канал і контролювати прохід через нього. 26 липня 1956 р. в Олександрії президент Насер публічно оголосив, що декрет про націоналізацію Суецької компанії був прийнятий.

Уряди Англії і Франції сприйняли націоналізацію як свавілля з боку єгипетського уряду, як удар по їхнім інтересам

на Близькому Сході, якому вони надають велике стратегічне й економічне значення. 22–24 жовтня 1956 р. на переговорах у Парижі остаточно затверджують тактику ведення війни. Ізраїльську сторону на переговорах представляли Д. Бен-Гуріон, М. Даянта Ш. Перес, французьку – Г. Молле, К. Піно і М. Буржес-Монурі, англійську – С. Лойд та П. Дін. План військової операції передбачав такі дії союзників:

1) починають війну ізраїльтяни з введення військ у зону каналу 29–30 жовтня;

2) 30 жовтня Британія та Франція звертаються до урядів Єгипту й Ізраїлю з вимогою припинити військові дії, відвести війська всього на 16 км від каналу і погодитися на його окупацію англо-французькими військами. Окупація буде тривати доти, доки не буде укладено договір, що гарантує вільний прохід кораблів усіх країн через канал. Якщо Ізраїль чи Єгипет не приймуть вимоги протягом 12 годин, то союзні війська почнуть висадку свого десанту;

3) у разі відмови єгиптян союзні війська почнуть бойові дії 31 жовтня. Це було необхідно для того, щоб ізраїльтяни встигли зайняли західне узбережжя Арабської затоки;

4) Ізраїль не мав права першим нападати на Йорданію. Якщо ж остання почне військові дії проти Ізраїлю, то Британія буде звільнена від зобов'язань прийти їй на допомогу [2].

Отже, доволі брудну роботу мав виконати Ізраїль. Утім, хитрощі англійців і французів виглядали наївними, оскільки ізраїльтяни бажали отримати максимальну вигоду. Операція «Мушкетер» (в Ізраїлі завоювання Синаю відоме як операція «Кадеш») передбачала, що буде захоплено південь Синайського півострову, острови Тіран, Синафір, а також здобуто контроль над Суецьким каналом.

На початок військової операції Ізраїль сконцентрував понад 100 тис. солдатів, 200 танків, 150 бойових літаків, 20 кораблів, 600 гармат. На противагу Єгипет виставив армію з 90 тис. солдатів, 600 танків, 200 бронетранспортерів, 200 гармат і 128 бойових літаків [3].

29 жовтня 1956 р. ізраїльтяни здійснили атаку на Єгипет загонами повітрянодесантної бригади і танкового батальйону, захопивши Ель-Кунтіллу та Ель-Кусеймію. На морі в районі Сектору Газа та Рафах тривали позиційні бої.

Наступного дня Англія та Франція звернулися до обох воюючих сторін із вимогою відвести свої війська на 16 км від каналу. Єгипту було дано 12 годин на роздуми, але Г. А. Насер одразу ж відкинув усі вимоги.

30 жовтня Франція та Великобританія, наклавши вето на рішення РБ ООН про негайне припинення бойових дій і зобов'язання припинити постачання зброї ізраїльтянам, почали готувати свої війська, не чекаючи остаточної відповіді Єгипту. 31 жовтня союзні війська перейшли до прямих воєнних дій: авіація здійснила нальоти на військові бази в Каїрі та Порт-Саїді; згодом бомбардувань зазнали Альмаза, Абу-Сувейра, Фейїда та Ель-Кантара. Тим часом, вирвавшись на оперативний простір, ізраїльські війська досягли каналу і розпочали наступ у південному напрямку, де 5 листопада з'єдналися з танковим підрозділом, котрий наступав з Негеву. Ще раніше, 3 листопада, ізраїльські війська захопили Сектор Газа. Водночас союзна авіація, продовжуючи бомбардувати єгипетські позиції, 5 листопада захопила міста Порт-Саїд та Порт-Фауда. Якщо на «ізраїльському» фронті бойові дії фактично завершилися, то союзні війська мали на меті з 7 до 12 листопада захопити Ель-Кантару, Ісмаїлію, південь Синайського півострову і весь Суец [4].

Отже, Суецька війна, що тривала з 29 жовтня до 6 листопада, завершилася повним розгромом єгипетської армії та захопленням ізраїльтянами Синайського півострову і Сектору Газа. Оцінюючи наслідки кампанії, Д. Бен-Гуріон сказав, що вона «завдала удар по престижу єгипетського диктатора, який бажав панувати над всіма народами Близького Сходу... Напруга, яка цілий рік володіла ними, послабилася після Синайської кампанії, і ми зітхнули з полегшенням» [2, с. 44].

Однак, поки тривали військові дії, роль миротворця на себе взяла РБ ООН, яка 2 листопада більшістю в 64 голоси (проти виступили лише Франція, Великобританія, Ізраїль, Нова Зеландія й Австралія) прийняла резолюцію № 997/ES-I/, що передбачала негайне припинення вогню, відхід військ до лінії перемир'я, припинення постачання зброї на військові фронти. Також наголошувалося, що саме Ізраїль винен у порушенні угоди про перемир'я, а Англія і Франція були оголошені агресорами. Але цілком можливо, що голосування в ООН не завдало б франко-англійським силам досягти своєї мети, якби не радянське втручання, з допомогою якого СРСР збирався перетворити військовий провал Г. А. Насера на дипломатичну перемогу.

Після безрезультатних спроб схилити США до спільних військових дій СРСР виставив ультиматум трьом державам. Маршал М. Булганін засудив агресію і висловив можливість застосування ядерної зброї. А в ноті протесту Ізраїлю порушувалося питання про саме існування цієї держави. Радянські заклики і тиск з боку світової громадськості, особливо Англії та Франції, населення яких було незадоволене зовнішньополітичним курсом своїх політичних лідерів, змусили союзників переглянути свої дії.

Коли цілі війни були досягнуті, 8 листопада Ізраїль сповістив Президента США і Генсека ООН про свою готовність вивести війська з Синаю після відповідних домовленостей із миротворчими силами ООН. Ізраїль домагався для себе гарантій вільного судноплавства в Ейлатській затоці та Тіранській протоці, а через них – і вільного виходу в Червоне море, зробивши заяву, що будь-яке порушення свободи мореплавства в цих водах розглядатиметься як привід для майбутньої війни (*casus belli*).

Хоча Ізраїль хотів зберегти за собою стратегічно важливі позиції в Шарм-аль-Шейху та Секторі Газа, уряду США вдалося змусити ізраїльтян вивести війська з цих районів в обмін на гарантії участі ООН в управлінні Сектором Газа. Остаточно ізраїльтяни вивели свої війська в 1957 р. Для контролю за дотриманням

умов припинення вогню 15 листопада 1956 р. на 56-кілометровий відрізок арабо-ізраїльського кордону в Секторі Газа та 185-кілометрову лінію розмежування на Синаї було введено трьохтисячний контингент військ ООН (так звані «блакитні каски») [2, с. 44].

Війна мала важкі наслідки, оскільки супротивники зазнали значних втрат. Єгиптяни тільки на Синаї втратили понад 1000 людей. Ізраїль офіційно визнав у себе 189 загиблих та 900 поранених військовослужбовців [4].

Фактично зазнавши військової поразки, Г. А. Насер здобув велику моральну перемогу. Окрім того, що було відновлено суверенітет Єгипту над усією звільненою територією, Г. А. Насер став лідером усього арабського світу, символом відкритої непокорності імперіалістичному пануванню. Він зміг переконати увесь арабський світ у великій перемозі Єгипту, а місцева пропаганда зобразила Ізраїль як учасника та натхненника «імперіалістичної змови». Популярність єгипетського президента на батьківщині і в країнах третього світу була забезпечена.

Провал троїстої агресії мав велике міжнародне значення. По-перше, успіх досвіду визвольної боротьби єгиптян прискорив розпад колоніальної системи. По-друге, послабились позиції Великобританії та Франції в близькосхідному регіоні, який відтоді став ареною суперництва двох наддержав: США та СРСР. Більше того, єгипетський уряд одразу ж після завершення війни оголосив про примусову «єгиптизацію» англійських і французьких банків, страхових компаній, торговельних і промислових фірм тощо. Це вже був справжній виклик Заходу з боку арабського націоналізму. Г. А. Насер знав, що такі кроки принесуть новій владі популярність серед народу. В очах єгиптян він та його соратники стали національними героями, людьми, здатними постояти за гідність рідної країни. Розрив відносин Г. А. Насера із західними країнами означав зближення з Радянським Союзом. Москва була зацікавлена в тому, щоб багатомільйонний Єгипет став її союзником й опорою на Близькому Сході.

Після того як Захід оголосив Єгипту економічну блокаду, тільки СРСР забезпечив арабів необхідною для них нафтою і зерном. Не менш важливим показником дружби між Каїром і Москвою стало й подальше поетапне постачання радянської зброї для єгипетської армії. З кінця 1950-х рр. Радянський Союз почав надавати Єгипту серйозну економічну допомогу, виділивши, зокрема, кредит у 400 млн рублів на добудову Асуанської греблі [5]. Проте єгипетський лідер ніколи не відмовлявся від думки, що, будучи великою державою, СРСР переслідує в долині ріки Ніл свої власні цілі, які не завжди відповідають інтересам Єгипту. Радянський Союз своєю чергою турбували непослідовні і часто непродумані кроки Г. А. Насера в зовнішній політиці. Особливо, коли він вирішив в 1958 р. об'єднати Єгипет і Сирію в єдину Об'єднану Арабську Республіку, вбачаючи в ній основу майбутньої всеарабської держави, а себе – всеарабським гегемоном. Не соромився Г. А. Насер підтримувати й антиурядові угруповання в сусідніх країнах, вважаючи, що, захопивши владу, вони стануть провідниками пронасеровських ідей в арабському суспільстві.

Власне, відносини з СРСР були далеко не безхмарними, був період, коли країни розходилися у поглядах стосовно питань розбудови держави, хоча наявність спільних супротивників – Ізраїлю і США – робила союз Каїра і Москви досить міцним. Щоб підкреслити міцність дружби СРСР та Єгипту, радянське керівництво навіть надало Г. А. Насеру звання Героя Радянського Союзу.

І навпаки, Ізраїль, здобувши перемогу у військовій кампанії, зазнав великої дипломатичної поразки. На фоні тріумфу єгипетського лідера Г. Меєр пророкувала: «...(в ООН) ми спробували запевнити всіх, що повернення до кордонів 1949 р. призведе до нової війни на Близькому Сході» [1, с. 160]. Схожі думки були й у Д. Бен-Гуріона, який на пленарному засіданні Кнесету заявив: «Я повинен сказати, що немає впевненості у тому, що єгиптяни не повернуться в Сектор Газа як цивільна адміністрація

або військова окупаційна сила... Я маю зруйнувати панівну у ваших головах помилкову ілюзію: за будь-якого режиму й управління Сектор Газа залишиться джерелом проблем, допоки біженці не повернуться в іншу країну» [1, с. 45]. Д. Бен-Гуріон мав рацію. Сили ООН не змогли впоратися з загонами федаїнів і загалом контролювати ситуацію. На пост мера Сектора Газа Г. А. Насер призначив радикально налаштованого прихильника Єгипту.

Окрім того, співпраця з колоніальними державами – Англією і Францією – сприяла погіршенню відносин між Ізраїлем і блоком країн «третього світу», який почав формуватися саме у той час й одним з ініціаторів якого був Г. А. Насер. З іншого боку, після виведення ізраїльських військ з окупованих територій були відновлені дипломатичні відносини з СРСР; також було досягнуте взаєморозуміння з США та Великобританією. Проте головним постачальником зброї Ізраїлю залишалася Франція, тоді як країни соцтабору продовжували забезпечувати зброєю Єгипет і Сирію, а британці – Йорданію. Протягом декількох років на кордонах Ізраїлю зі смугою Сектора Газа і Синаєм панував порівняний спокій, що час від часу переривався інцидентами на кордонах з Йорданією і Сирією.

Чимало західноєвропейських дослідників вважають, що Синайська кампанія й окупація Суецького каналу могла б завершити або хоча б частково вирішити арабо-ізраїльські протистояння за допомогою державного перевороту саме в Єгипті. Навіть пізніше один із американських урядовців запитав ініціатора військової кампанії проти Єгипту Є. Лойда: «Чому ви зупинились? Чому ви не скинули Насера?» [5]. Однак це хибна думка, оскільки арабський націоналізм виявився не безпідставним, не був міфом однієї людини, у цьому випадку Г. А. Насера, а тому ліквідація насерівської влади не вирішила б проблему. Окупація країни викликала б супротив усіх арабських країн, а також екстремістських організацій регіону.

Таким чином, підсумувавши усе вищесказане, можна резюмувати, що

військова операція завершилася дипломатичним провалом союзників. Внаслідок війни різко зріс авторитет Єгипту та його президента Г. А. Насера, який став лідером арабського світу. Ізраїль же став символом відкритої імпері-

алістичної агресії для країн «третього світу». На єгипетсько-ізраїльському кордоні настало порівняне затишся, а ізраїльські кораблі отримали змогу вільно пересуватися через Тіранську протоку в Африку та Азію.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Стрільчук Л., Оксамитний Ю. Суецька криза 1956 р. у світлі перебігу арабо-ізраїльського протистояння: витоки, еволюція, наслідки конфлікту. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки*. 2008. № 11. С. 156–162.
2. А. Д. Епштейн. Війни і дипломатія. Арабо-ізраїльський конфлікт у XX ст. Київ : ДУХ І ЛІТЕРА, 2003. 216 с.
3. Педен Г. Суец і занепад Великобританії як світової держави. *Історичний журнал*. Видавництво Кембриджського університету, 2012. С. 55.
4. Суецька криза. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Суецька_криза.
5. Simon S. Smith. Reappraisal of Suez 1956: New Perspectives on the Crisis and Its Aftermath. Aldershot: Ashgate Publishing, 2008.

REFERENCES:

1. Strilchuk L., Oksamytnyi Y. (2008). Suetska kryza 1956 r. u svitli perebihu arabo-izrailskoho protystoiannia: vytoky, evoliutsiia, naslidky konfliktu [Suez crisis of 1956 in the light of the course of the Arab-Israeli confrontation: origins, evolution, consequences of the conflict]. *Naukovyi visnyk Volynskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky*. Vol. 11. P. 156–162 [in Ukrainian].
2. A. D. Epstein (2003). Viiny i dyplomatiia. Arabo-izrailskyi konflikt v XX st. [Wars and diplomacy. Arab-Israeli conflict in the twentieth century]. Kyiv: DUKH I LITERA. 216 p. [in Ukrainian].
3. Peden, G. (2012). Suets i zanepad Velykobrytanii yak svitovoi derzhavy [Suez and the decline of Great Britain as a world power]. *Istorychnyi zhurnal*. P. 55 [in Ukrainian].
4. Wikipedia (2023). Suetska kryza [The Suez crisis]. Retrieved from: https://uk.wikipedia.org/wiki/Суецька_криза [in Ukrainian].
5. Simon S. Smith (2008). Reappraisal of Suez 1956: New Perspectives on the Crisis and Its Aftermath. Aldershot: Ashgate Publishing [in English].